

Precuvântare

Nu-mi amintesc exact ce anume știam despre Radu Stanca în toamna anului 1956, când am poposit, pentru tot restul vieții mele, în Timișoara. Oricum, cred că foarte puțin: *Revista Cercului Literar din Sibiu* (RCL), în paginile căreia el publicase. În 1945, mai multe poeme precum și un foarte important articol teoretic (*Resurecția baladei*) nu-mi căzuse încă în mână. Țin totuși minte că, în ultimii ani de liceu și în anii studenției, citeam cu interes revista „Universul literar”, unde am găsit, în 1943 (aveam pe atunci doar 18 ani: eram deci „nemuritor” ca Jderul cel mititel al lui Sadoveanu!), un poem semnat Radu Stanca și intitulat *Numai noaptea*, care mi-a cășunat o impresie copleșitoare. Poemul a fost retușat ulterior, dar în ediția Monicăi Lazăr (Editura Dacia, Cluj, 1980) regăsim, sub forma lor inițială, aceste strofe pe care le-am reținut, fără nici un efort, acum peste o jumătate de veac:

*Numai noaptea vino, când tăcerea
Se lovește tainic în ferești.
Când pătrunde-ncet în încăperea
Unde stau și-aștept să mă găsești.*

*Ca un pom ce vrea să-mi intre-n casă
Și de-aceea tremură la geam,
Numai noaptea vino, când mireasă
Singură tăcerea o mai am.*

După câțiva ani, Lucian Valea mi-a așezat sub ochi revista „Kalende” din 1943, unde, în numărul 10 – 11, apăruse

Corydon, una dintre „cele mai strălucitoare poezii ale lui Radu Stanca, în care expresivitatea e realizată integral și rafinat – ironia jonglând cu succes pe muchea echivocului și transformând toate riscurile motivului într-un suport adecvat desfășurării frenetice a imaginației descriptive” (Monica Lazăr):

*Născut din incestul luminii cu-amurgul
Privirile mele desmiardă genunea,
De mine vorbește-n oraș toată lumea,
De mine se teme în taină tot burgul.
Sunt Prințul penumbrelor, eu sunt amurgul...*

Aproape decisiv a fost contactul buimăcitor cu această poezie care, păstrând intactă anapeștii lui Eminescu din *Mortua est...*, are totuși un sunet atât de nou...

În anii imediat următori s-a petrecut, în viața mea, un eveniment cu totul neobișnuit și... nesperat: am avut prilejul să-l cunosc pe profesorul arădean Deliu Petroiu, transferat la Facultatea noastră de filologie abia înființată, unde încă de la început Universitatea din Cluj-Sibiu își trimisese ambasadori de frunte: profesorii Victor Iancu, Eugen Todoran, Traian Liviu Birăescu, absenți, astăzi, de la apelul nostru înlăcrimat. Tuturor li se abureau ochii, de câte ori vorbeau despre studenția lor ardeleană.

Îndată ce ne-am cunoscut, Deliu Petroiu și cu mine ne-am dăruit gândului că lesne vom deveni prieteni. Versul eminescian, titlu al unei postume, *Noi amândoi avem același dascăl* rezumă admirabil această situație, scutindu-mă de alte comentarii, cel puțin deocamdată. Deliu Petroiu, ca și ceilalți „cerchiști” (cum singuri își zic cu un cuvânt nefericit), rămăsese pe vecie atașat Sibiului și *Cercului Literar* de acolo, precum și revistei pe care membrii lui izbutiseră, printr-un act de eroism intelectual, să o ivească, în condiții din ce în ce mai

neprielnice. Mai târziu, mi s-a părut ciudat – dar numai pentru scurtă vreme – că un om ca Deliu Petroiu – suplu, independent și, cu discreție, original – poate evoca cu atâta smerenie (ăsta e cuvântul) pe prietenii săi „cerchiști”. Oricum, știa „pe de rost” multe din poeziile lui Radu Stanca, în primul rând pe cele publicate în paginile *Revistei Cercului Literar*. Dintre acestea amintesc pe cele tipărite în primul număr al „foaiei”: *Tristețe înainte de luptă* și cele două *Lamentații*, a Ioanei d’Arc pe rug și a poetului pentru iubita sa. Tot de la Deliu Petroiu am auzit rostite versuri sau strofe din cele „Șapte balade scurte”, apărute în același număr, 3/1945, al RCL: *Balada celor șapte focuri*, *Spada Regelui*, *Domnița blestemată*, *Infidelul*, *Cea mai frumoasă floare*, *Capul de fată*, *Turn înecat*. Ultima poezie, cu totul caracteristică pentru recuzita mijloacelor artistice ale autorului, presupune „personificarea” turnului: el se îndrăgostește de Runa, regina îngropată de două mii de ani în vârful lui:

*Turnu-și păzea tăcut comoara sa
Și nici cocor, nici pasăre de ape
Nu se-apropia de ochiul ce dormea
Sub scoicile albastrelor pleoape.*

Și totuși, un val viclean, ce „dădea mereu prin jur târcoale”, izbuti, grație furtunii, să se strecoare pe geamuri: el „o fură/Și-o duse-n dar oceanului molatic”. Atunci se săvârși macabru miracol:

*Tot aplecându-și trupul ca un trunchi
S-o caute prin abise de pe maluri,
Turnul căzu-ntr-o seară în genunchi
Și se-aruncă de dorul ei în valuri...*

Pe regina îngropată în turn o chema *Runa*: cuvântul, stârnitor de neliniște și taină, denumește slovele celor mai vechi alfabet germanice, cu conotația „misterului” și a fiorului pe care „scrierea”, privilegiu al preoților, la începuturi, o strecura în oamenii acelor vremuri. Oricum, Radu Stanca avusese prilejul să găsească acest cuvânt, de câteva ori, în versurile Celui-din-Lancrăm, pe care membrii *Cercului* îl înconjurau cu venerație:

*În chip de rune, de veacuri uitate,
poart-o semnătură făpturile toate.
Slăvitele păsări subțiri aripi o poartă
În liturgice zboruri prelungi ca viața.
În slujba luminii, urnă fără de toartă,
luna și-o ține ascunsă pe fața
vrăjită să nu se întoarcă.*

Nu e întâmplător că, pentru Blaga, tainele lumii se adună în fata cu numele *Runa*, împodobită cu toate atributele unicității, *una* rimând nu numai prin sunet, cu, singură și ea, *Luna*. Fata chemată *Runa* izvodește un țipăt nocturn, menit să lovească astrul și, convertit în muzical ecou, să coboare, pe o potecă de sunete albe, iarăși în „patria de-aci”:

*Iubită Runa, dragă una,
n-am fi crezut că într-o zi
aceasta cu puțință-ar fi:
c-un strigăt să atingem Luna.*

*Nici după drepte mărturii
n-am fi crezut că s-ar putea
să auzim apoi ecoul
întors în patria de-aci.*

*Ce fericire ai dori
să ne-o strigăm în zare, Runa?*

*Alege țipătul ce-i vrednic
să ni-l întoarcă-n noapte Luna.*

Sunt convins că *rună* și... *Runa* sună pentru acești poeți aproape identic; că sensibilitatea lor, hrănită spornic de Cultură, află în *rună* un reper al lumii doldora de ecouri. De altfel, Blaga scrie și o poezie intitulată chiar *Odă către Runa*. Sunt versuri evanescente, evocând frumusețea universală, solidară prin lianele tainice dintre obiectele care o întruchipează și ilustrată, plenitudinar, de *Runa* însăși. Cuvintele cele mai concrete – *păr*, *ființă*, *stea* - își pierd fermitatea conturilor, care încep să tremure, pâlpaie, se sting, destrămându-și „personalitatea” lingvistică în vecinătatea altora, cu sens difuz sau abstract, cum sunt *dor*, *noimă*, *umbră*. Estompându-și profilurile semantice proprii, înpuținându-și notele individualizatoare, cuvintele poeziei comunică între ele într-o complice zonă subiacentă, într-o confuziune, într-o întrepătrundere discretă și tandră:

*Nimic din ale tale nu te mărginește,
nici chiar frumusețea ta, ce pare
față de lume-o dulce limitare.
Cu dorul tău începe noima ta,
cu părul tău începe umbra ta.
Unde sfârșești, nu vei afla.
Privind, ființa ta se prelungeste
până la cea din urmă stea.*

Singura dată când se ivește, ideea de „margine” este sensibil atenuată, căci însăși „frumusețea” Runei „pare/față de lume-o dulce limitare”. *Odă către Runa* devine astfel dacă întrebuițăm una din cele mai semnificative formații lexicale din poezia lui Blaga - încă un „cântec al dezmarginirii”:

*Prinși de duhul înverzirii –
prin grădini ne-nsuflețim.
Pe măsura naltă-a firii
gândul ni-l dezmărginim.*

*Ce-am uitat, aprindem iară.
Sub veșminte ne ghicim.
Căutăm în primăvară
un tărâm ce-l bănuim.*

Versul *gândul ni-l dezmărginim* amintește, stăruitor, expresia eminesciană *nemargini de gândire*, folosită în postume, de pildă în *Povestea magului călător în stele*: „A pus în tine Domnul *nemargini de gândire*”. În același amplu poem postum, expresia *a cerului nemargini* sugerează, cu același derivat îndrăgit de poet, imensitatea bolții cerești: „Spun mite – zice singur – că orice om în lume/Pe-a cerului *nemargini* el are-o blândă stea/ Ce-n cartea vecinicii e-unită cu-a lui nume/ Că pentru el s-aprinde lumina ei de nea”. Nu mai puțin semnificativă mi se pare îmbinarea *nemargini de vise*, identificabilă în romanul *Geniu pustiu*.

Poezia lui Blaga, *Hotar*, din ciclul *La cumpăna apelor*, începe cu o grandioasă imagine cosmică, aceea a Căii-lactee, care i se pare poetului o imensă linie a vieții, desenată cu... rune (!) în marea „palmă” a nopții:

*Calea-lactee abia ghicită se pierde
scrisă în noapte fierbinte și calmă
ca linia vieții runic săpată
într-o imensă, zăbavnică palmă.*

Urmează, într-o atmosferă stranie, o litanie a morții, un fel de „threnos” antic, în care, sub cerul devenit inutil, se păstrează doar priveliștea galaxiei, cu runicele sale însemnări. Se deschid,

acum, măruntaiele pământului, poți desluși apele negre ale Acheronului, cu murmurul lor insidios-untdelemnii. Fierb acolo tot soiul de zgomote: unele lumești (*pescăruși speriați din tenebre se-nalță*), altele ireale, obsedante, sinistre (*Suflete-n zbor de frunte mi se lovesc/zbârnâind ca rădăștile-n vară*). Pe mohorâta potecă a apelor lâncezi trece dijmuitorul de suflete, luntrașul Charon (*Luntrea lui Charon* este și titlul unui roman al lui Lucian Blaga). Vocale închise foșnesc obscur, în murmur mocnit de consoane nazale: *când luntrea cu umbre alunecă*. Clipocitul vâslelor e vătuit, abia ni-l sugerează prezența consoanelor lichide: *luntrea, a/luneacă*. Runele – săpate „într-o imensă, zăbavnică palmă” – trimit, discret dar stăruitor, către Radu Stanca și Doti:

Streinule, intrat aici hoțește!

Hoinarule, căzut în mreaja mea!

Ia-mi palma desfăcută și citește :

Nu soarta mea e-n ea, ci soarta ta!

Acest ultim popas – în care am încercat să descopăr noi punți între Radu Stanca și Lucian Blaga – dovedește încă o dată, dacă nevoie era, alianța strânsă, indestructibilă dintre Poezie și Cultură, ca o condiție, astăzi *sine qua non*, a poeziei înseși. Pe de altă parte, tendința manifestată copios în ultima vreme de a raporta tot timpul *creația poetică* a lui Blaga la *gândirea sa filozofică*, iar pe cea a lui Radu Stanca, la obsesia teatrului și a măștilor, mi se pare că prejudiciază rosturile adânci ale Poeziei. Ea se justifică numai în măsura în care, tranșând net cele două domenii, lăsând deci poezia să fie și să rămână Poezie, selectează și reține din viziunea lui Blaga, filozoful-poet, și a lui Stanca, omul de teatru (total) - poet, doar acele elemente ale culturii, care, insinuându-se discret dar organic în țesătura delicată a textului poetic, îl rodnicesc, prilejuind creatorului și, deopotrivă, cititorului său, nebănuite

impulsuri asociative. Pentru Blaga și Stanca *runele*, prin capacitatea lor de a spori „a lumii taină”, reprezintă însăși esența Poeziei, adică „menhirul sonor” pe care îl evocă Audiberti în *Stèle aux mots*, enigmaticele stane de piatră, poate de origine celtică, din nordul Franței: „Tout de suite dressez le sonore menhir/ Quand même il s'ajustât au profond de la terre!/ Vous consentez l'épi, l'azurable avenir./ Grains de la langue, qui, pourtant par vous succombe...”

Nu numai cu Cel-din-Lancrăm, dar și cu Eminescu se întâmpină Radu Stanca grație generosului motiv al „runelor” într-un episod din poemul sociogonic eminescian *Memento mori*, „Zamolx”, care i-a inspirat lui Blaga un „Mister păgân”, înfruntă, împreună cu zeii Daciei „călări pe bouri”, puterea zeilor Romei. Portretul lui se desenează din asemenea detalii semnificative:

*Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare,
Pletele-n furtună-nflata albe ard ca o ninsoare,
Colțuroasa lui coroană e ca fulger împietrit,
Împletit cu stele-albastre. Răsturnat în car cu rune.
Cu-a lui mân-arată drumul la oștirile-i bătrâne
Și de dor de bătălie crunt e ochiul strălucit.*

Aura de taină a *runelor* sporește, de bună seamă, „misterul păgân” al zeului. Cât de profund acționează puterea de fascinație a runelor asupra fanteziei lui Blaga, aflăm, totuși, din următoarele versuri ale poetului:

*Despre tine și otravă,
Despre slavă și albine
Scriu în rune o poveste
Căci ce este nu se spune.*

Cele *Șapte balade scurte* publicate în RCL prefigurează strălucit creațiile epice de mai târziu și constituie, totodată, suportul practic pentru zdravăna, substanțiala construcție teoretică din studiul *Resurecția baladei* tipărit în același an (1945) în aceeași revistă. Nu voi analiza conținutul de idei, originale și prețioase, ale acestui studiu, deseori citat în lucrarea doamnei Mariana Brandl-Gherga. Mă voi mulțumi să amintesc că după Bolintineanu și Alecsandri, Coșbuc și Șt. O. Iosif, după G. Topârceanu, balada trece printr-o eclipsă, stagnează, lăncezește, măcar că această specie literară se bucurase de o strălucită tradiție folclorică. Pe de altă parte, scrise în pușcărie, lungile și răscolitoarele balade ale lui Radu Gyr erau condamnate, și ele, să rămână necunoscute. Amintesc, cu firească evlavie, doar câteva: *Balada ucenicului cu ochi albaștri*, *Balada codrului fără haiduc*, *Balada clopotarului din stele*, *Balada iconarului de lângă rai*, *Balada păsării măiastre*, *Balada unui plai de munte*, *Balada unei nopți de iarnă*. Iată-l pe eroul acesteia din urmă:

*El însă șchiopăta fără s-ajungă.
Prea slabi îi erau pașii ori prea stinși,
sau prea departe codrii necuprinși,
și calea lor prea aspră și prea lungă.*

*Dar nu-i păsa de-avea să-și mai găsească
pădurile aieva sau deloc.
Pe umeri îi sta pasărea de foc,
mai mare, parcă, mai împărătească.*

*El surâdea și șchiopăta-nainte...
Și stelele, ieșind din scorburi mari,
l-împresurau cu zgomot de bondari
și luna-i gâlgâia peste veșminte.*

*Iar după el, fugindu-i sub călcăie,
sau fluturându-i zdreanța uneori,
vântul venea cu sâmul plin de flori,
punând pe toate smirnă și tămâie.*

Întreaga creație poetică a lui Radu Gyr din anii crâncenei sale detenții a fost așezată la îndemâna iubitorilor de poezie și adevăr istoric prin actul de prietenie morală și spirituală săvârșit de Editura timișoreană Marineasa și de slujitorii săi, care, în anii 1992-1993, au rânduie-o în trei volume după cum urmează: volumul I: *Sângele temniței: Balade*; volumul al II-lea: *Stigmat*; volumul al III-lea: *Poezie orală*. Câteșitrele volumele au apărut sub îngrijirea fiicei poetului, doamna Simona Popa, și sunt prefăte de două pagini zguduitoare, scrise de Zaharia Marineasa, din care spicuiesc acest alineat memorabil: „Așadar poeziile de față, prin implicația istorică pe care o au, nu pot fi reduse la un simplu comentariu literar. Dincolo de orice apreciere care s-ar face, ele vor dăinui ca gesturi exemplare de rezistență anticomunistă, dar și prin performanța unei extraordinare frumuseți morale, închinată deopotrivă lui Dumnezeu și oamenilor”. Dacă toată spornica și nobila activitate a Editurii Marineasa s-ar fi mărginit la atât – publicarea operei poetice a lui Radu Gyr din anii lui de detenție – această editură încă ar merita pe deplin recunoștința obștii cărturarilor români, de astăzi și de totdeauna, până în zariștea cea mai îndepărtată a viitorului. Iată un adevăr care trebuie răspicat și reținut.

Pe drumul resuscitării baladei i s-au alăturat lui Radu Stanca alți câțiva mari poeți din a doua jumătate a veacului: în primul rând Ștefan Augustin Doinaș, apoi Ioanichie Olteanu, amândoi membri ai *Cercului* și colaboratori la *Revista* lui; ceva mai târziu, s-a ivit, cu talentul lui viguros, regretatul Ilie Măduța, ardelean din Dezna și poet autentic. Pe o linie paralelă

a mers un ilfovean, menestrelul Tudor George, cunoscut în lumea boemei contemporane sub autoporecla „Ahoé”, inițial o simplă formulă de salut. Pe linia tradiției ilustre a lui François Villon, el dăruiește literaturii române *Legenda cerbului*, în 1957, un volum de *Balade*, în 1958, apoi *Cerbul descătușat*, în 1968. Specia epică a baladei nu lipsește nici din celelalte, foarte numeroase, volume de versuri publicate ulterior de poet.

Resuscitând, într-un chip original și modern, balada, Radu Stanca se situează pe pozițiile unei rodnice tradiții. De altfel, de la I. Budai-Deleanu încoace, râvna creațiilor epice ample, chiar de dimensiunea epeilor antice sau medievale, nu i-a ocolit pe scriitorii noștri. Aspirația aceasta era dintre cele mai legitime: noi ne rezemăm pe un lung trecut istoric, bogat în fapte și în făptuitori vrednici de a fi slăviți în versuri. Numai „neajungerea limbii” l-a împiedicat pe I. Budai-Deleanu de la realizarea unui amplu poem epic *stricto sensu*, oprindu-l la jumătatea drumului: „Și unde aflăm în istorie un eroe asemenea lui Ștefan, principul Moldaviei, sau unui Mihaiu, domnului Ugrovlahiei, cărora nu lipsea numai un Omer, ca să fie înălțați preste toți eroii.

Răvărsându-și întru mine nește scânteii din focul ceresc a muzelor, bucuros aș fi cântat doară pre vreun eroe dintru cei mai sus numiți; însă băgând de samă că un feliu de poezie de-aceste, ce să chiamă epicească, poștește un poet deplin și o limbă bine lucrată, nesocotită dar ar fi să cânt fapte eroicești, mai vârtos când nice eu mă încredințez în putere, iar *neajungerea limbii cu totul mă desmântă...*”. Împresurat de atare scrupule, poetul s-a mulțumit să izvodească „această poeticească alcătuire, sau mai bine zicând *jucăreauă*, vrând a forma ș’a introduce un gust nou de poezie românească, apoi ca și prin acest feliu mai ușoare înainte deprinderi să se învețe tinerii cei de limbă iubitori a cerca și cele mai rădicate și mai ascunse desișuri a Parnasului, unde lăcuiesc musele lui Omir și a lui Virghil ! ...”.

După I. Budai-Deleanu – care se amuză pe seama nereușitei lui („Căzui și eu cu mulți alții depreună, și căzui tocma într-o baltă, unde n’auzii numa broaște cântând ! ...”), un șir de scriitori din veacul al XIX-lea au simțit cutreierându-i același imbold, aceeași râvnă de a împodobi tânăra noastră literatură cu opere epice de ample dimensiuni, care să se măsoare cu modelele lor antice sau medievale. Dintr-o asemenea nobilă râvnă s-a întruchipat poemul *Aprodul Purice* al lui C. Negruzzi, întemeietorul nuvelei noastre istorice, slăvit ca atare de Eminescu în *Epigonii*; apoi, câteva epopei sau fragmente epice unite între ele prin sufixele tradiționale *-ida* sau *-ada*, aninate, de obicei, la numele eroului principal sau la un alt nume caracteristic: *Mihaida* lui I. Heliade Rădulescu, *Traianida* lui Dimitrie Bolintineanu, *Negriada* lui Aron Densusianu; cele două *Daciade*, una a lui Ioan N. Șoimescu, cealaltă a lui G. Baronzi; în sfârșit, *Ștefaniada* lui Ioan Pop-Florantin. Face excepție, în privința titlului, *Florinta* lui I.I. Bumbac, chemată astfel după numele personajului principal feminin, fără nici un... sufix care să-l înnobileze. Cu puține excepții, aceste producții (sau... produse) epice prezintă doar interes documentar, dar ele învederează că marea tradiție epică, având modele perene, a acționat asupra scriitorilor noștri din veacul al XIX-lea cu puterea unei obsesii. Dacă ar fi avut răgazul necesar, este sigur că Eminescu ne-ar fi dăruit un mare poem epic, o epopee națională. Stă mărturie mirabilul episod al Daciei din amplul poem postum *Memento mori*, dar și fragmentele dacice, tot postume, *Gemenii* și *Sarmis*. Rămânem cu regretul amar că „răgazul” nu a existat. Intențiile lui G. Coșbuc în această privință sunt bine cunoscute, iar istoria literară le-a supus unei atente analize. Era firesc ca un atare gând să se înjghebeze în mintea celui care ne-a dăruit versiuni românești incomparabile din *Eneida* lui Vergilius și *Odiseea* lui Homer.

După cele „Șapte balade scurte”, publicate în RCL, Radu Stanca avea să revină asupra acestei specii epice predilecte, cultivându-o cu stăruință și har, până la „capătul de cale”, potrivit formulărilor teoretice din studiul programatic *Resurecția baladei*. Nu are rost să le înșir și să le comentez, întrucât exegeza lor constituie unul din obiectivele cărții de față. Stăruii însă asupra faptului că „decorul” baladelor sale îl constituie, de obicei, „vechiul burg” al Sibiului, cetate unică în România prin pitoresc, farmec, forță de seducție. Întâmpinarea Poetului cu Orașul unde a trăit și a creat febril peste două decenii este fericită și pentru unul, și pentru altul. N-aș putea spune dacă Sibiul și-a aflat în Radu Stanca interpretul său ideal, sau dacă Radu Stanca a găsit în Sibiu mediul cel mai prielnic trăirilor sale sufletești și întruchipării lor poetice. Dar despre această ciudată întâlnire și despre consecințele ei literare ne va povesti, cu pățimașă osârdie, autoarea cărții pe care o prefățez.

Nu știu exact în ce măsură mă aflu „vinovat” de apariția acestei cărți. Ceea ce știu exact și pot afirma răspicat este că, datorită lui Deliu Petroiu și mie, de-a lungul a patru generații, studenții Facultății de Filologie din Timișoara l-au descoperit pe Radu Stanca și au învățat să-l iubească, mai întâi timid, apoi cu fervoare. Pentru Deliu și pentru mine Radu Stanca reprezintă esența, chintesența Poeziei, prilejuind oamenilor cutremurul înlăcrimat al întregii lor ființe, urmat de limpezirea gândurilor și înseninarea conștiințelor.

L-am cunoscut și personal pe Radu Stanca, la Timișoara, în anii imediat premergători morții lui. L-am revăzut ulterior, chiar în cetatea Sibiului, atât de familiară lui, pe când era, încă, directorul teatrului de acolo. Am rățăcit o noapte întregă împreună, prin vechiul burg, pe strada Fingerling, între altele, pe urmele straniului personaj din *Baladă studentească*:

Dar cum vă spun de două nopți din
Zadarnic însă - gelumșile toate.

Universitatea "Lucian Blaga" SIBIU
BIBLIOTECA CENTRALĂ
Nr. inv. L 2601 20 07

*Nu-l mai zăresc pe strada Fingerling
Urcând tăcut cu mâinile la spate.*

În noaptea aceea mi-a încolțit gândul de a scrie o carte despre poezia acestui trubadur „întârziat în vreme”. Nu am reușit. Convins că va trebui să renunț la acest gând drag, am propus subiectul câtorva doctoranzi, care nu s-au arătat prea receptivi. În schimb, Mariana Brandl-Gherga a prins din zbor sugestia, având și avantajul că săvârșise sub îndrumarea mea, o admirabilă teză de licență despre teatrul aceluiași scriitor. Vreau să spun, desigur, că „teritoriul” Radu Stanca îi devenise familiar de câțiva ani și că, prin urmare, cărările pe care avea să le colinde nu îi erau cu totul necunoscute. Stăruii asupra acestui aspect pentru că el învederează, cât se poate de clar, avantajele substanțiale pe care le asigură preocupărilor științifice continuitatea. Teza de doctorat a Marianeii Brandl-Gherga constituie suportul acestei cărți, a cărei lectură îmi reînnoiește o seamă de constatări îmbucurătoare, pe care încerc să le sistematizez în rândurile imediat următoare.

Autoarea cărții ajunge la încheierea – cu totul lăudabilă și cu atât mai prețioasă cu cât nu este niciodată formulată *expressis verbis* – că lingvistica practică „în sine și pentru sine” este o disciplină acră, stearpă, deșartă. Întinzând frățeste mâna textului literar, ea – lingvistica – își poate afla una din adevăratele sale noime. Poate că nu e lipsit de tâlc să citez aici stihurile argheziene din *Cântare omului*, aparținând memorabilului poem *Din taine*:

*O altă taină, limba, nu știe cum răsare
Și cum se zămislește, după pământ și soare,
Mai limpede, mai aspră, mai posacă.
De ce nu poate gândul, ascuns în el, să tacă?*

.....

*Făptura de cuvinte, din grai sunat și mută,
Nu are, cercetată, plămădă cunoscută.
E înger, e mireasmă atâta de ușoară
Că fără vânt nici aripi, de cum se iscă zboară?*

Din punctul de vedere al poetului, pulverizate în formule neghioabe și în mode supuse vremelniceii, sânguințele încăpățanate ale lingviștilor sunt sterile. Nu am nici o îndoială că Mariana Brandl-Gherga subscrisă cu satisfacție, așa cum fac și eu, la îndemnul ironic al poetului:

*Silește-te mai tare, iubite grămătic,
Să-mi spui, că, până astăzi, tu nu mi-ai spus nimic.*

Este, și acesta, un mod – poetic – de a exclude, ca malefică, privirea „ciclopică” a lumii și a tainelor ei.

O bucurie pe care nu preget s-o numesc frenetică o podidește pe autoare atunci când, slobozită din capcanele simandicoaselor „introduceri”, ajunge să abordeze, nemijlocit, textul poeziilor lui Radu Stanca. Se perindă, pe dinaintea ochilor noștri uimiți, un șirag de analize impecabile, „totale” ale textelor, iar grija de căpetenie a cititorului este ca această cascadă de frumuseți să nu cumva să se curme. Totul se petrece și se desăvârșește pe acel coridor de taină și umbră unde Poetul și exegetul său se întâmpină, din păcate: vremelnice, sub zodia augustă a inteligenței lucide și subtile. Mirabile clipe de beatitudine intelectuală și afectivă. În urma acestei rarissime „comunicări” între Poet și interpret, obsedantele poeme ale lui Radu Stanca își multiplică subsensurile și câștigă în profunzime, chiar atunci când „gesturile” interpretative nu sunt dintre cele mai tandre. Neobișnuita forță asociativă, sprintenia intelectuală lipsită de orice „opintiri”, fantezia cutezătoare a Marianeii Brandl-Gherga se dezlănțuie acum în iureș slobod, hrănite de sevele tari ale Culturii și disponibilității

receptării plenitudinare a frumuseților lumii. De câte ori voi reciti splendida baladă *Arhimede și soldatul*, de pildă, mă voi lăsa călăuzit, cu bună știință, și de comentariile, de „tălmăcirile” colegei mele. Voi deveni astfel martorul vrăjit al renașterii unor crâmpoie ale realității, potrivit dilatării și puterii de expansiune a simbolurilor din legenda ilustrului geometru siracuzan, care străvede forma și vigoarea „cercurilor” sale instalată în atâtea întruchipări ale Firii:

*Dacă arunci o piatră-n lac se iscă,
Le vezi stârnind un salt de odaliscă,
În fumuri moi se leagănă agale,
Pe scoici și melci desfășură spirale.*

*Cerescul cerb le poartă sus în coarne.
Sunt ochiul lui atent când el adoarme.
În forma lor tot cosmosul încape.
Privește-le, nebunule, de-aproape!*

*Zadarnic te-nvârtești pe lângă poartă.
Cât timp problema mea rămâne moartă,
Cât mă frământ să-i aflu dezlegarea,
Nu-ți părăsesc, fii sigur, închisoarea.*

*Căci sau sub ziduri, sau sub cer cu stele,
Înconjurat de cercurile mele,
Fie că dorm pe prund, ori blăni de biber,
Cât timp le am pe ele, eu sunt liber! **

Prin „formație” sau, mai curând, prin... „deformație” profesională, citind cartea doamnei Mariana Brandl-Gherga am fost foarte atent la felul cum este ea redactată. Mi-am amintit, cu acest prilej, de o observație foarte succintă și profund admirativă a profesorului Iorgu Iordan, formulată acum peste

patru decenii, după ce isprăvise de citit capodopera sadoveniană *Nicoară Potcoavă*: „Aproape 500 de pagini și nici o stridență!”. Cred că puțini scriitori au avut parte de un omagiu atât de simplu și de cuprinzător din partea unui lingvist atât de pretențios și de reputat. „Nici o stridență” nu am întâlnit, nici eu, în cele peste 200 de pagini ale elaboratului Marianei Brandl-Gherga. Radu Stanca beneficiază, postum, de un interpret cum el însuși și-ar fi dorit, care folosește limba română ca un desăvârșit instrument de Cultură, fără poticneli sintactice, fără penibile șovăieli în opțiunile lexicale. Expresia lingvistică a cărții se caracterizează, de la un capăt la altul, printr-o eleganță cu atât mai prețioasă cu cât ea este lipsită de orice ostentație.

Înceind, cu un anume regret, cetania cărții, încerc sentimentul că trubadurul sibian și-a găsit, în sfârșit, interpretul ideal. Pe Radu Stanca și pe autoarea acestei cărți îi apropie și îi leagă - pe o aeriană punte nevăzută - perceperea și trăirea ardentă a Poeziei „ca mod de existență”, ca să întrebuițez o formulă inspirată a lui Ion Biberi. În aerul rarefiat al înălțimilor, unde doar cei binecuvântați de zei rezistă, se săvârșește, sub zodia Culturii, solemnă lor întâmpinare. Întoemirea acestei cărți o rânduiește pe autoarea ei printre cutezători. Cu mâna streșinită la ochi, o însoțim pe ambasadoarea noastră, mereu itinerantă, avântându-se în alte și alte aventuri intelectuale, către care orice cărturar autentic năzuiește, cu toată ființa sa spirituală.

Cinstindu-l pe Radu Stanca așa cum el merită, Mariana Brandl-Gherga exprimă, de fapt, poziția noastră ideală față de luminătorii veacului, ai veșniciei ardelene și românești, rostind un *Memento* grav către generațiile viitoare: așezați în lumină statornică valorile durabile, tutelare ale Neamului, discreditând stridența trecătoarelor mode și acreditând strălucirea statornică a modelelor.

G. I. Tohăneanu